

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การขับเคลื่อนระบบดูแลสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของชุมชนบ้านแสงเจริญ ตำบลนาแสง อำเภอสรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เป็นนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ออกแบบโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาเชิงสังคม (social phenomenology) ในชุมชนบ้านแสงเจริญ ตำบลนาแสง อำเภอสรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ วิเคราะห์ข้อมูลอธิบายปรากฏการณ์เชิงอุปนัย ประกอบกับนำกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (community-based research) ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยมาประยุกต์ใช้ 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. แสวงหาตัวนักวิจัย
2. การพัฒนาโจทย์วิจัย
3. การออกแบบวิจัย
4. การทำความเข้าใจร่วม
5. การจัดการข้อมูล
6. การใช้ประโยชน์จากข้อมูล
7. การถอดและสรุปบทเรียน

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย
2. วิธีการดำเนินการ
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ โดยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ดังนี้

1. กลุ่มภูมิปัญญาที่มีชุดความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ จำนวน 50 คน
2. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวน 20 คน
3. กลุ่มคนที่สนใจพัฒนาสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของชุมชน จำนวน 20 คน

วิธีดำเนินการ

การวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาประวัติของหมู่บ้านแสงเจริญ และพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การรักษาโรค วิธีชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน
 - 1.1 ค้นคว้าเอกสารประวัติของหมู่บ้าน ประวัติของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัตินมอทยาประจำหมู่บ้าน
 - 1.2 กำหนดเส้นทางการสำรวจทำแผนที่เดินดิน
 - 1.3 กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะสัมภาษณ์
 - 1.4 สัมภาษณ์เชิงลึก
 - 1.5 สนทนากลุ่มย่อย
 - 1.6 ถอดบทเรียน
2. ศึกษาสาเหตุ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การรักษาโรค วิธีชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน
 - 2.1 กำหนดประเด็นศึกษา
 - 2.2 วิเคราะห์เอกสาร
 - 2.3 วิเคราะห์บทสัมภาษณ์
 - 2.4 สนทนากลุ่มย่อย
 - 2.5 ถอดบทเรียน
3. ค้นหาองค์ความรู้ที่สำคัญและเหมาะสมที่จะนำมาขับเคลื่อนระบบสุขภาพ
 - 3.1 กำหนด จำแนก จัดหมวดหมู่ทุนเดิมของชุมชนด้านสุขภาพ
 - 3.2 ทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.3 ถอดองค์ความรู้จากทุนเดิมของชุมชนด้านสุขภาพ

4. ดำเนินการจัดการความรู้ในระบบดูแลสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของชุมชน
บ้านแสงเจริญ ตำบลนาแสง อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

4.1 วางแผนการดำเนินการจัดการความรู้ในระบบดูแลสุขภาพด้วยต้นทุนเดิม
ของชุมชน

4.2 วิเคราะห์ศักยภาพของจัดการความรู้ในระบบดูแลสุขภาพด้วยต้นทุนเดิม
ของชุมชน

4.3 สรุปแนวทางการจัดการความรู้ในระบบดูแลสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของ
ชุมชน

5. สร้างรูปแบบการขับเคลื่อนระบบสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของชุมชน

วางแผน กำหนดรูปแบบในการขับเคลื่อนระบบสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของ
ชุมชนสู่ประชาชนทุกกลุ่มวัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ใช้เครื่องมือในการวิจัย 3 ชนิด ได้แก่

1.1 แบบสัมภาษณ์

1.1.1 แบบมีโครงสร้าง

1.1.2 แบบไม่มีโครงสร้าง

1.2 แบบสังเกต

1.3 แบบบันทึกการประชุม

2. ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย นำเสนอ ดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์

2.1.1 เป็นแบบมีโครงสร้าง ใช้สอบถามเกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้าน ประวัติการ
ย้ายถิ่นฐาน ของบ้านแสงเจริญการเปลี่ยนแปลงของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และ
การใช้ยาสมุนไพรรักษาโรค ตลอดจนการรักษาด้วยรูปแบบต่างๆ ของคนโบราณ
ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เป็นรายการสัมภาษณ์ตามกรอบที่วิจัย

2.1.2 แบบไม่มีโครงสร้าง ใช้สอบถามเกี่ยวกับสิ่งที่พบเห็นในการสัมภาษณ์ จะสัมภาษณ์สดหรือสัมภาษณ์ปากเปล่ากับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2.2 แบบสังเกต เป็นแบบบันทึกข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชน ใช้บันทึกสิ่งพบเห็นขณะที่สังเกตเห็น ในงานประเพณี พิธีกรรม หรือกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

2.3 แบบบันทึกการประชุม ใช้บันทึกการประชุมจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งรูปแบบบันทึกการประชุมจะปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ที่นำเสนอไว้ในภาคผนวก เพื่อเป็นกรอบทิศทางในการดำเนินแต่ละกิจกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจำแนกออกเป็น 3 ระยะคือ

1.1 ระยะแรก เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประวัติของหมู่บ้าน ประวัติการย้ายถิ่นฐาน ของบ้านแสงเจริญ การเปลี่ยนแปลงของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรค ตลอดจนการรักษาด้วยรูปแบบต่างๆ ของคนโบราณ รวมถึงสาเหตุ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นในชุมชน ด้านวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์ เดินสำรวจชุมชน เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชน และนำข้อมูลมาสร้างแผนที่ของชุมชนหรือแผนที่เดินดิน โดยพร้อมกันนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ รวมทั้งองค์ประกอบพื้นฐานต่างๆ ของชุมชน โดยส่วนนี้ใช้วิธีการศึกษาหลายวิธี ได้แก่การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้สูงอายุในชุมชนและบุคคลสำคัญในชุมชน รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน กับสมาชิกกลุ่มต่างๆ จากคนภายในชุมชน โดยส่วนนี้เป็นการศึกษาจากภาคสนามและใช้วิธีการสัมภาษณ์

1.2 ระยะที่สอง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน ค้นหาองค์ความรู้ที่สำคัญและเหมาะสมที่จะนำมาขับเคลื่อนระบบสุขภาพ สัมภาษณ์เชิงลึก และสอบถามถึงองค์ความรู้ที่มี และดำเนินการจัดการความรู้ในระบบดูแลสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของชุมชน

1.3 ระยะเวลาที่สาม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการจัดการความรู้ในระบบดูแลสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของชุมชนและการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับสร้างรูปแบบการขับเคลื่อนระบบสุขภาพด้วยต้นทุนเดิมของชุมชน นำข้อมูลในบทสนทนาจากการจัดบันทึกข้อมูล การบันทึกภาพ และการบันทึกเสียง มาสังเคราะห์และเขียนรายงานวิจัย

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

การศึกษาเอกสาร (documentary study) โดยจำแนกเอกสารหลักที่ศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 เอกสารเกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้าน

2.2 เอกสารเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชน

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

3.1 การสังเกต (observation) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant as observer) โดยมุ่งศึกษาใน 2 ประเด็นต่อไปนี้

3.1.1 ศึกษาแบบแผนพฤติกรรม เช่น การสังเกต การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน การสังเกตกิจกรรมสำคัญต่างๆ ที่มีขึ้นในชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

3.1.2 ศึกษาสิ่งที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การเข้ามาพัฒนาชุมชน การเข้าร่วมงาน การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

สำหรับการรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตนี้ เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยใช้ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ และใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือการสังเกต

3.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์ โดยใช้การสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาชุมชนและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติของหมู่บ้าน และปรากฏการณ์ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคตลอดการรักษาด้วยรูปแบบต่างๆ ของคนโบราณ โดยการสัมภาษณ์นี้เป็นการใช้ผสมผสานกับการสังเกต เพื่อใช้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ครั้งก่อนด้วย เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการรวบรวมข้อมูล โดยผลของการสัมภาษณ์ครั้งแรกจะเป็นตัวชี้ให้เห็นว่า ควรหาข้อมูลจากใครต่อไป และควรหาข้อมูลด้วยวิธีการใดเพิ่มเติม

ซึ่งวิธีการสัมภาษณ์ประกอบด้วย

3.2.1 การกำหนดจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์

3.2.2 การเลือกบุคคลเพื่อทำการสัมภาษณ์

3.2.3 การสร้างความคุ้นเคยและการสัมภาษณ์

3.2.4 การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นการสนทนาที่มุ่งหา

ข้อสรุปของกลุ่มทั้งส่วนที่เป็นข้อเท็จจริง และทัศนคติของกลุ่มสนทนา

ในการวิจัยครั้งนี้ ตัวผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ แนวการสังเกตการณ์มีส่วนร่วม และแนวการศึกษาเอกสาร ที่มุ่งตอบปัญหาการวิจัยการขับเคลื่อนระบบดูแลสุขภาพด้วย ต้นทุนเดิมของชุมชนบ้านแสงเจริญ ตำบลนาแสง อำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เป็นอย่างไร เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้สมุดบันทึกข้อมูลภาคสนาม และเทปบันทึกเสียง เป็นอุปกรณ์ช่วยในการรวบรวมข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล

ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการหลัก 3 วิธี คือ

1. การให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลที่ผู้วิจัยบันทึกไว้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้สามารถใช้วิธีตรวจสอบลักษณะนี้ได้กับ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้าน และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรค ตลอดจนการรักษาด้วยรูปแบบต่างๆ ของคนโบราณ รวมถึงสาเหตุ และปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากอดีตถึงปัจจุบัน โดยผู้วิจัยนำข้อมูล เกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวมา ได้อ่านและแก้ไขสิ่งที่บันทึกไว้กับผู้นำชุมชน

2. การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นการ ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) ในด้านข้อมูลที่ได้จากแหล่งบุคคลเป็นหลัก รวมทั้งตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) จากวิธี 3 วิธี คือ การศึกษาเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลการสัมภาษณ์ โดยใช้คำถามเดิมถามซ้ำมากกว่า 1 ครั้ง กับบุคคล สถานที่ และเวลาที่แตกต่างกันคำตอบที่ได้รับ จะเหมือนกัน

3. การตรวจสอบข้อมูลด้วยการจำแนกข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ข้อมูล ในส่วนที่เป็นความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูล (evaluative data) และข้อมูลส่วนใหญ่ที่เป็นการเล่า

เหตุการณ์ (descriptive data) เพื่อไม่ให้ข้อมูลทั้งสองประเภทปะปนกัน ซึ่งจะช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลตรงตามความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ ระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยต้องดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตรวจสอบกับกรอบแนวคิด โดยมีการปรับกรอบแนวคิด ให้เหมาะสมครอบคลุมข้อมูลที่นอกเหนือไปจากกรอบเดิม เมื่อได้กรอบใหม่ที่เหมาะสมกว่า ก็เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปจนแน่ใจว่าได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเพียงพอในทุกแง่มุม โดยขั้นตอนของการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบ พร้อมทั้งนำไปวิเคราะห์ต่อไป ในขั้นนี้ได้แก่ การถอดเทป การจดบันทึกใหม่ และการพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์

2. ให้ความหมายกับข้อมูล (conceptualizing the data) ให้ออกมาเป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล

3. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (categorize the concepts) หลังจากนั้นจึงนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยเชิงวิเคราะห์ (analytic induction) ต้องตรวจสอบกับข้อมูลฯ จนมั่นใจได้ว่าข้อสรุปนั้นถูกต้องเที่ยงตรง เชื่อถือได้

4. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย เป็นการนำข้อมูลต่างๆ มาเชื่อมโยงกัน จนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาการวิจัยได้